

השתנות פירוש בזמננו

ב. בזמננו נשתנתה מעט המציאות, ורוב בני אדם אינם מתכוונים באמירת ה"שלום" לשאלה או ברכה, אלא אומרים כן לנימוס בלבד לאות שראה את חברו שנפגש עמו¹⁰. ולכן יש שכתבו כי נשתנו בזה כמה הלכות (אף שיש סוברים שברבים אלו או חלקם אסורים גם בזמננו¹¹), כגון

שש"ס לאזהב ותרצ"ט

הערה 10

תהלים פא, יא, והוי כעין דברי שו"ת אבנ"ז (לעיל הערה יב) ששואל כן מהקב"ה שיברכהו. עוד מצינו בשו"ת מהרי"ל וברמ"א (להלן פכ"ב הערה קכז) שאסרו לשלוח מנות לאבל דאין לך ש"ש גדולה מזו ע"ש. ולכאורה הרי בודאי לא שואל אותו דבר וגם לא מברכו, ומה טעם לאסור ועוד מכ"ש מש"ש, אלא מוכח כנ"ל דהוא רק אופן קירוב ואכפתיות מחבירו וה"ב לשאר ברכה, וכ"ש במשלוח מנות דאין לך קירבה וחובה מזה. וכן מצינו (ברכות דף יג ע"א) דבין הפרקים של ק"ש שואל מפני הכבוד ומשיב שלום לכל אחד, ונתבאר להלן (פכ"ט הערות טז, כח) דההיתר להשיב מפני הכבוד אינו דוקא בש"ש אלא מה שצריך להשיב מפני הכבוד, ע"ש.

וכן מדאיתא בירושלמי (גיטין פ"ה ה"י, ע"ז פ"ד ה"י) לפרש מה ששואלים בשלומם, ואיכא למ"ד שיותר לומר לו רק "חרוש בה טבאות", ולפי"ז פירשו דמהו "שואלין בשלומן" (וזמזכר במשנה בגיטין סוף פ"ה דף סא ע"א) "איישר" (אבל אסור לדרוש בשלומם כפשוטו). ולמ"ד השני "שואלין בשלומן" היינו "שלום עליכם", ע"ש. הרי שלמ"ד השני מותר לומר לגוי בשאר השנה "שלום עליכם", משא"כ למ"ד הראשון אין שואלין בשלומם כלל כי הוא שמו יתב', ומותר רק לומר להם "איישר" וכדו'. וממה שאותו מ"ד מסביר ד"שואלים בשלומן" לומר להם "איישר" מוכח דגם שאר ברכות כמו "איישר" נקרא בשם כללי של ש"ש. עוד אסרו הפוסקים (להלן פכ"ג הערה יג) לומר בת"ב "בוקר טוב" וכדו', ועפי"ז פירשו (יו"ד סי' שפה) ברמ"א שאסור לאומרו גם לאבל, ע"ש. ולכאורה כיון שבמקורות האיסור (להלן פכ"ג הערה ה) אמרו "ואסורים בש"ש", א"כ מניין הוציאו איסור נוסף בשאר ברכות. ובגשה"ח (פכ"א ס"ז אות ה, והובא להלן פכ"ב הערה פה) חידש שהוא כדי שלא להתליף ביניהם, לכן אסרו גם בשאר ברכות היום הנאמרות במקום שלום. אך לפמ"ש נ"ל בפשיטות, דבכלל דברי חז"ל שאסרו ש"ש מונח כל איחולי ברכות היום הנהוגות ב"א לחבירו, והוא כדי שירגישו באותה העת באבילות ולא בקירוב ושמחה. ומה שהתירו הפוסקים ברכת "מזל טוב" וכדו' כי מובן שאומרים כן מחמת טעם מסויים שנולד בן וכדו', ואינו לריעות ושמחה במקום ברכות היום הרגילות.

ולפי"ז יצא חידוש, דגם מה שאמרו בגמ' (ברכות דף ו ע"ב) דאם נותן לחבירו שלום ולא התזיר לו נקרא גזלן, ופרש"י משום שאין מה לגזול ממנו אלא את ברכת הענייה ע"ש. ה"נ גם כשמברכו בשאר ברכות שאינם במטבע הלשון "שלום", יהיה גזילה במה שלא משיבו. [ודלא כדמשמע בפשיטות לשון הגמ' ואם נתן לו "שלום", וכן הערנו (להלן פכ"ב סי' יב סוף אות נו) להגרד"י מן שליט"א, ע"ש מה שפירש לדבריו]. ובשלמא מה שהתירו לשאול מפני הכבוד ולהשיב לכל אדם, אינו רק לשלום אלא גם בכל דבר של מילה אחת וכדו', וגם מה שאסור להקדים שלום בהלואה, יאסר גם להקדים שאר ברכות. אלא שבשניהם הוא פשוט גם בלא"ה, כי מפני הכבוד הותר לכל דבר הנצרך אליו כנ"ל, ובהלואה נאסר לא להוסיף שום ברכה וכבוד למלוה. אבל החידוש הוא בשאר דברים שאסור גם בשאר ברכות. [ונמצא שגם שאר ברכות היום כ"בוקר טוב" יאסר לומר לאשה. אלא שזה רק לדעת האוסרים בזה (כדלהלן פט"ו הערה נה), אך לדעת המתירים (שם הערה נד), משמע שחולקים ביסוד זה וסוברים דש"ש הוא רק כששואל לשלומה או שאומר לה "שלום" וכדו', אבל לא בשאר ברכות הללו. ואינו מוכרח, דדוקא באשה שטעם האיסור משום חיבה (שם הערה לט), סוברים ד"בבוקר טוב" וכדו' אינו גורם חיבה כלל, משא"כ בשאר איסורי שלום אפשר שיודו שאסור גם בשאר ברכות הנאמרות במקומו]. ונראה דצ"ל שאם לא מצינו מפורש דהכוונה על שאר איחולים, יש לפרשו בברכת שלום דוקא או ברכות היום הדומות להם, (כדרך שעדיף לא לפרש בדברי הגמ' שהוא "לא דוקא", אלא במקומות שהראשונים פירשו כן בהדיא). והראיה מדברי הפוסקים שאסרו באשה ובאבל וכדו' דוקא "שלום" או ברכות היום כמו "בוקר טוב" וכדו' והתירו "מזל טוב" וכדו', ומוכח דבסתם לא מפרשים על כל הברכות ואיחולים. וגם בירושלמי בגיטין ה"ג נראה כן, דכיון שלא הסתדרו בפשט המשנה, אמרו כן למסקנה בדוחק, אבל לכתחילה בודאי שמפרשים ש"ש דוקא.

10. כמשי"ת (להלן הערה כד בשם הליכות שלמה, ולהלן פמ"ה אות ו'), ושאר פוסקים שבהערות הבאות).

11. כמובא כל דבר במקומו, לפי הציונים שציננו אליהם בכל נידון ונידון.

לשאל בשלום אשה^{יח}, בשלום אבל^{יט} ובשלום חבירו בגילוי ראש^כ. ואפשר שהוא גורם גם היתר שלא יהיה גזל אם אינו משיב לשואל בשלום^{כא}. אך גם בזמננו שאומרים כן בדרך נימוס בלבד, אסור ללווה להקדים שלום למלוה^{כב}, להקדים שלום קודם התפילה^{כג} ולהזכיר "שלום" בבית המרחץ^{כד}, ויש להחמיר לא לכותבם באיגרות הרשות^{כה}. [ועוד נשתנתה

לְאַחֲבִי וְלִזְרֹתָךְ וְלְכָל אֶחָד מֵאֵלֶיךָ

יח. יש שהתירו בזמננו לומר "שלום" לאשה, כי לא מתכוונים לשאלה "מה שלומך" וכדו' אלא הוא רק דרך נימוס שרואה אותה, ואינו גורם לחיבה (כדלהלן פט"ו הערה מא).

יט. כיון שהאיסור הוא משום שאינו שרוי בשלום והוא מברכו בשלום, הלכך אם עושה כן לנימוס בלבד ולא מתכוון לברכו יש שהתירו (כדלהלן פכ"ב הערה נו), ומקור לדבריהם ברמ"א (יו"ד סי' שפה ס"א) שכתב, יש מקילין האידנא בש"ש האבל לאחר ל' ואין טעם להם אם לא שיחלקו לומר שזה מה שאנו נוהגים לא מקרי ש"ש שבימיהם, עכ"ל. וכמה מחברים הבינו שהכוונה לגבי ש"ש שבימינו שהוא מדרך נימוס בעלמא, אלא שהוא חידוש (כמשי"ת שם, והערות פב, קלז).

כ. כיון שלא מתכוונים לשאל בשמו של הקב"ה, הלכך לא שייך בזה האיסור של אמירת אזכרה בגילוי הראש, כמבואר להלן (פל"ו הערה י) בשם האג"מ, שו"ת תשובות והנהגות והליכות שלמה, ע"ש.

כא. כמבואר להלן (פ"ו הערה כט, אולם ע"ש הערה ל).

כב. כמשי"ת להלן (פ"ט הערה לט) משום שעיקר האיסור אינו בעצם אמירת השלום אלא במה שמקדים לו "שלום", ולפי"ו אפשר שאסור גם להקדימו בברכה אחרת משום שמכבדו בכך (כמשי"ת שם הערה ז), ע"ש.

כג. כי טעם האיסור משום שמכבדו קודם שמכבד להקב"ה (כדלהלן פכ"ח הערה ט), ושמא גם כשאומר "שלום" לנימוס בעלמא, הוי בכלל הכבוד שאסור. ומ"מ ממה שבכה"ג מותר לומר לו "צפרא טבא" (כשלא משכים ממש לפתחו), מוכח דלא בכל ברכה שמברכו נאסר, אלא דוקא בברכה מסויימת שמכבדתו כמו ברכת השלום האסורה. וע"ב להלן (הערה כגכה) בשם הגר"י גנס שליט"א.

כד. בהליכות שלמה להגרש"ז אויערבאך (תפילה פ"ב דבר הלכה אות כו) כתב דבש"ש שלנו אין איסור לומר בגילוי הראש, אף שגורם בכך שהלה יחזיר לו שלום בגילוי הראש, כי איננו מכוונים בזה לשם שמים, וגם אין זה בזמננו גדר ש"ש כלל, רק דרך נימוס בעלמא. [ולכן יש מקילים בזמננו לומר "שלום" לאשה כשאינו דרך קריבות כלל, וכן מותר לומר "שלום" לאבל דכל האיסור הוא רק לדרוש בשלום שהרי אינו בשלום, אבל אמירת שלום בלבד שהיא לנימוס בלבד מותר]. עכ"ד. אך נראה שבאיסורים אלו של הקדמת שלום המלוה, או קודם התפילה ואזכרה בבה"מ אסור גם בש"ש שבזמננו. ולכאן' חלוקת הדברים היא, דבש"ש לאשה פשוט יותר דיש מקום להקל, כי אין האיסור בעצם הלשון של ש"ש אלא רק משום חיבה (כדלהלן פט"ו הערה לט). ולגבי אבל ג"כ שייך לומר כהגרש"ז א דכיון שלא מתכוונים לשלום, לכן אפילו דאינו שרוי בשלום מ"מ אין מתכוונים באמירת שלום לברכו בכך. ומוכן דמ"מ הגריש"א שליט"א אמר דיש להחמיר בזה (כדלהלן שם הערה מב) כי סו"ס אינו שרוי בשלום והוא מזכירו בשלום. וגם בהזכרת שלום בגילוי הראש, אף שהוא ענין מציאותי של אזכרה, מ"מ כיון דאינו פשוט שיש איסור להזכיר אזכרה בגילוי הראש, ויש נידון בגדר האזכרה באמירת שלום (כדלהלן פל"ו הערה ד), לכן בצירוף כ"ז מוכן דשייך להתיר כהגרש"ז א. אבל קודם התפילה וכ"ש בבה"מ שהאיסור הוא בעצם הזכרת שמו יתב', גם באינו מתכוון לא אכפ"ל כיון דסו"ס הזכיר שמו, ולכן לא מצינו פוסקים שהתירו בזה. [נרק לגבי כתיבת "שלום" במכתב, הסתפקנו (בהערה הבאה) שמא יש להקל יותר בזמננו, כי כל קדושת הכתיבה היא רק כשמתכוון לשמו יתב', משא"כ במקום שמוכר בהדיא את ה"שלום", רצ"ב].

כה. כדלהלן (פל"ז הערה כד) דאף שאין השמות הללו קדושים אלא כשמתכוונים בקדושתם, מ"מ כשכותב מכתב לחבירו נראה שגם בזמננו מתכוון ממש לשאלת שלומו ולא רק לדרך ארץ ונימוס בעלמא. ושאלנו להגר"י גנס שליט"א, האם לפוסקי זמננו (כהגרש"ז בהליכות שלמה) שהתירו לומר "שלום" לאבל, לאשה ובגילוי ראש, יתירו גם באיגרת וקודם התפילה, והשיב דבאיגרת, למש"כ המשנ"ב (ס"ה פד ס"ק ו) שראוי ליהזר אף באדם ששמו שלום כ"ש בכה"ג (להחמיר), וכן נוהג מרן הגריש"א להחמיר בזה כידוע, עכ"ל. ולאומרו קודם התפילה, לכאורה יש מקום לצדד להקל, רצ"ע, עכ"ל.

המציאות בימינו, שהיום אומרים "דרישת שלום" או "פריסת שלום" רק כשהוא שליח מאדם אחר, אבל האמת שכוונתו גם כשמדבר על עצמו שעושה שלום עם חברו^כ, שואל ומתעניין בשלום, או מתפלל עליו^{כז}.

פיו ולבו שוין בה

ג. הנותן שלום לחבירו צריך שיהיו פיו ולבו שווים שלא יגנוב את דעת חבירו, ולכן יכוון באמת לענין השלום^{כח}. אך בזמננו שאומרים כן לנימוס בלבד, נראה שאינו נחשב לגניבת דעת^{כט}.

לאנהבי תורתך

כז. כלשון הכתוב (דברים כג, ז) "לא תדרוש שלום", ועיין במהר"ם אלשיך (במדבר כד, ט), תורת המנחה (דרשה יד), השל"ה ווי העמודים (פכ"ה). וכע"ז ב"פריסת שלום", כהנוסח בתפילה "ופרוש עלינו סוכת שלומך", וע"ע בשפ"א (זכור תרמ"ג, בלק תרמ"א).

כז. כלשון הכתוב (ירמיה כט, ז) "ודרשו את שלום העיר". ועי' במדרש (אסתר ר' ו, ח) ובחסד לאברהם (מעין א נהר כד). ובמשך הזמן גם נעשה כפתיחה למכתבים, דהיינו אחר שאתעניין או אתפלל בשלומך, כמ"ש בשו"ת אבקת רוכל (סי' צט) אחרי פרישת דרישת שלום גדולת מעלתו. וכן (שם סי' נג) אחר דרישת השלום. בפרי הארץ (מכתב ב) אחר דרישת שלום הוד יקר תפארת גדולתם. ובשפ"א (ליקוטים אלול מכתב). ונתרחב גם לפריסת שלום מאחרים, כמ"ש בערוה"ש (אה"ע סי' כא ס"ח) ולכתוב במכתב "פרישת שלום לזוגתך" וכדו' אסור דזהו בכלל ש"ש ע"י בעלה, ע"ש. בפרי הארץ (מכתב יח) בְּנֵי וּבְנֵי בְנֵי פורסים בשלומי. בעבודת ישראל (ליקוטים) פורסים בשלומי כל בני ביתי. ובשיח שרפי קודש (מכתב הר"י מקוהניץ, אלול תקע"ד) זוגתי הצנועה תחי' ובנותי שיחי וכב"ב פורסים בשלום זוגתו, עכ"ל. ובעזר מקודש (אה"ע סי' כא ס"ו בסופו) כתב, ד"ש הוא מלשון דרשו שלום העיר והתפללו, ופ"ש הוא מבחינת פורס סוכת שלום, ע"ש.

כח. כתב הפלא יועץ (ערך שלום) צריך כשנותן שלום שיהיו פיו ולבו שווים ולא יהא מאותם שנאמר עליהם (ירמיה ט, ז) "בפיו שלום את רעהו ידבר ובקרבו ישים ארבו", שהרי זה גונב דעת הבריות, וספרה תורה על שבטי יה דמותך גנותם למדנו שבחם, שכיון ששנאו את יוסף "לא יכלו דברו לשלום" (בראשית לו, ד). ומקורו במדרש (ב"ר פד, ט) עה"פ (שם) "ויראו אחיו כי אותו אהב אביהם מכל אחיו", א"ר אהבה בר זעירא מתוך גנותן של שבטים אתה יודע שבחן, להלן כתיב (ש"ב יג, כב) "ולא דבר אבשלום עם אמנון למרע ועד טוב" די בליביה בליביה, ברם הכא כתיב (שם) "ולא יכלו דברו לשלום" די בליביהו בפומהו, עכ"ל. וכע"ז כתב בספרו יעלזו חסידים (אות נא-נג, והובא להלן פי"ח הערה יא). (ובטעם זה גופא שאחי יוסף לא השיבוהו בשלום, ע"ע להלן פ"ז הערה א, פט"ז הערה ז). וע"ע להלן (פי"ז הערה י) לגבי ש"ש לרשע דבמקום שהוצרך להקדים בשלומי, יכוון להשי"ת באופן שיראה כאילו בירך לרשע. לכן הנותן שלום צריך שישגיח בעצמו למה מתכוון ולא יעשה כן רק מהשפה ולחוץ, וכן בשאר ברכות שאומר "שבוע טוב" וכדו' יתכוון שבאמת יהיה לחבירו שבוע שהוא טוב בכל, תורה יר"ש ופרנסה וכו'. וכן מובא (קובץ זכרון יחזקאל, ומופת יחזקאל עמ' סט) שהמשגיח הגה"צ רבי שלמה וולבה זצ"ל סיפר בהספרו על המשגיח מפוניבו' הגר"י לוינשטיין זצ"ל, שזה האחרון אמר לו שקיבל על עצמו שבזמן שהעולם בא בליל שבת לאחל "גוט שאבעס", הוא מאחל עם כל הלב, שבאמת תהיה זו שבת טובה, ע"כ. (ובספר השיחות (תש"ה עמ' 94) כתב (מתורגם) כששני אנשים נפגשים ואומרים ול"ז "שלום עליכם", אין זה רק מפגש בין גופותיהם אלא גם מפגש בין נשמותיהם על כל חלקי הנשמה, ולכן השלום צריך שיאמר בכל החיות ולא בקרירות כבר מינן, ואהבת ישראל יכולה לפעול על החבר ע"ש).

כט. לכאורה בזמננו שכמעט לא מתכוונים לענין השלום (כדלעיל הערה טז), כבר אי"ז גניבת דעת כי גם הנשאל בשלומי יודע שכן מנהג העולם לשאול לשלום ולא להתכוון באמת לענין השלום. ואף שעדיין יש איסור לשאול בשלומי בפיו ואילו בלבו לרצות ברעתו, אך כשאומר בסתמא שלום רק לא מכוון להדיא על ענין השלום אינו חמור כ"כ. [ולפי"ז הפוגש את שונאו ופותח עמו ב"שלום" לרעתו כדי לשפך עליו טענותיו, באמת יהיה בזה איסור גניבת דעת]. אך אדרבה יש לתקן שלא תהא המציאות לומר "שלום" רק מן השפה ולחוץ אלא להתכוון היטב שמברכו בשלום, ועי"ז גם מרויח כמה מצוות ששואל בשלום חבירו ומברכו (כדלהלן פ"ד ס"ט).